

PRELOM S STARO MISELNOSTJO,
DA JE GOST ZADOVOLJEN, ČE DOBI KRANJSKO
KLOBASO IN LITER VINA

Semantična kontinuiteta in diskontinuiteta kranjske klobase
v socialistični Jugoslaviji¹

Jernej Mlekuž

155

IZVLEČEK

Prispevek raziskuje produkcijo pomenov oziroma semantično zgodovino kranjske klobase v obdobju socializma – v obdobju, ko je bilo marsikaj, kar je spominjalo na pretekle dobe, nezaželeno. Kranjska klobasa je kljub pogosto negativnemu odnosu novih oblasti v veliki meri ohranila simbolni, označevalni potencial, pridobila pa je tudi nove pomene. Še vedno je bila, čeprav manj kot v predhodnem obdobju, tesno povezana s slovenstvom, nekakšen narodni kulinarčni simbol, vse bolj pa je postajala tudi jed, ki je označevala pretekle čase, “tradicije”. Prispevek temelji predvsem na analizi časopisnih in drugih besedil.

Ključne besede: kranjska klobasa, narodni simboli, slovensko časopisje, socializem

ABSTRACT

The article explores the production of meanings or semantic history of the “Kranjska” sausage in the socialist period, when many things which reminded people of previous times were considered unwanted. In spite of the new regime’s negative attitude towards the “Kranjska” sausage, it largely preserved its symbolic, signifying potential, but also acquired new meanings. Although less than in the previous period, it was closely connected with Slovenhood as a kind of national culinary symbol, which increasingly became a dish signifying times past, or “traditions”. The article is largely based on an analysis of newspaper and other texts

Keywords: “Kranjska” sausage, national symbols, Slovene newspapers, socialism

Prelomljen naslov je nalomljen iz *Šaleškega rudarja*, “glasila socialistične zveze delovnega ljudstva občine Velenje”.² Članek z naslovom “Bele vode vključene v zimsko turistično poročevalno službo” govori o “*prvi smučarski vlečnici v naši občini*” in pripravah na zimsko sezono. Anonimni avtor³ ponosen na novo občinsko pridobitev zanosno zapiše: “[...] *pripravljeni so na zimsko sezono, razen obeh gostiln,*

¹ Besedilo je delni rezultat projekta Zamišljena materialna kultura. O širjenju nacionalizma v družbi materialne kulture (J6-4234). Za branje besedila se zahvaljujem Petru Vodopivcu.

² Izhajal v letih 1965–72.

³ Od tod dalje z zapisom anonimni avtor, nategovalci in častilca kranjske klobase mislim tudi na anonimno avtorico, nategovalke in častilki kranjske klobase. To seveda velja tudi za druga samostalniška poimenovanja v vseh sklonih in številih ter za glagolske oblike, razen če ni drugače pojasnjeno.

ki se vse počasi prilagajata novim potrebam in zahtevam turizma. Vendar upamo, da se bo z prizadevanjem krajevne skupnosti tudi to uredilo. Zato želimo, da bi bila letošnja zima v Belih vodah res prelom s staro miselnostjo, da je gost zadovoljen, če dobi kranjsko klobaso in liter vina.” Članek zaključí: “Zimovanje za otroke iz doline v Belih vodah, smučarska vlečnica in še drugo, bo prisililo krajevne faktorje, da bodo pričeli tudi v tem pogledu misliti bolj napredno.” (Šaleški rudar, 20. 12. 1968)

156

Kot smo podrobno pokazali na drugem mestu, se je slava in vse, kar sodi k njej, precej nenačeto nadaljevalo tudi v nove čase – čase prve Jugoslavije (Mlekuž 2014). Toda kranjska klobasa ni neproblematična kontinuiteta iste vsebine, ki bi se v času ohranjala v isti obliki. Še posebej, če pridejo časi, ki stvari v veliki meri postavijo na glavo – časi revolucije. Kaj se torej zgodi s kranjsko klobaso v “naprednih” časih zaznamovanih z revolucijo? Narodni, kot seveda tudi drugi simboli, so podvrženi zgodovinskosti vsakokratnega nabora vsebin, ki se v danem trenutku izkažejo za bistvene ali pomembne (glej Rogelj Škafar 2011: 43). Drugače rečeno, različni elementi narodne identitete se ne spreminjajo sinhrono, nekateri so stabilnejši od drugih. Kranjska klobasa je nedvomno (bila) viden, opazen, okusen element slovenske narodne identitete, je (bila) “naš *genius loci*” (Jutro, 5. 11. 1933), “*velevažen faktor našega narodnega prestiža*” (Slovenski narod, 25. 11. 1933), “*višek naše narodne umetnosti na polju gastronomije*” (Slovenski narod, 2. 3. 1931), če naštejemo le tri kratke in naključno izbrane ode iz ogromnega kupa slavospevov iz predhodnega obdobja, obdobja prve Jugoslavije.⁴ Kranjska klobasa je torej bila in je nekakšna slovenska kulinarična zastava, je, kot sicer ugotavlja Raymond Firth (1973: 356) za zastave v sodobnih družbah, “kondenzacijski simbol”, “fokus družbenih emocij”. Kot pravi Arjun Appadurai (1981: 494), ki se zdi, da je mislil prav na kranjsko klobaso: hrana je “neverjetno plastična oblika kolektivne reprezentacije” z “zmožnostjo mobiliziranja močnih čustev”.⁵

Od prve znane omembe v slovenskem časopisju leta 1849 pa do nastopa novega političnega sistema močno zabeljenega z duhom revolucije je pokazala stabilnost, kontinuiranost in trdnost, ki jo pri drugih materialnih objektih označenih s slovenstvom bržkone ne bi našli (glej Mlekuž 2013).⁶ Kratak sprehod

⁴ Vsak narod, kot pravi Orvar Löfgren (1991: 104), naj ne bi imel le skupnega jezika, preteklosti in usode, temveč tudi narodno ljudsko kulturo, narodni karakter, vrednote, okus, pokrajino, galerijo narodnih mitov in herojev, zbirko simbolov. To narodno premoženje – med katero spada v slovenskem primeru nedvomno kranjska klobasa – je bilo proizvedeno predvsem v 19. stoletju in dovršeno v 20. stoletju (glej Hobsbawm, Ranger 1983). Kranjsko klobaso bi na prvo žogo tako lahko uvrstili v proces oblikovanja reprezentativne narodne kulture oziroma proces vključevanja in preoblikovanja izbranih elementov ljudske kulture za potrebe naroda in narodne kulture, ki je v literaturi relativno dobro opisan (glej Burke 1978; Niedermüller 1989; Löfgren 1991; Jezernik 2008 idr.). Toda podrobnejša analiza vstopanja kranjske klobase v narodno simboliko bi bržkone pokazala tudi nekatere pomembne specifične. A to je že tema za drug naslov, ki je v nastajanju.

⁵ Seznam študij, ki razkrivajo, na kakšne načine hrana definira in vzpostavlja skupnosti in jih ločuje od drugih, je predolg (pa tudi prekompleksen), da bi ga lahko na tem mestu servirali. Mogoče omenimo le, da to vprašanje najdemo vidno zastavljeno tudi v delih številnih družbenih in kulturnih teoretikov (npr. Thorstein Veblen, Georg Simmel, Mary Douglas, Pierre Bourdieu idr.).

⁶ Študij, ki bi potrjevale zgornjo hipotezo, ni. Gre za subjektivno oceno po branju številnega časopisnega gradiva iz omenjenega obdobja. Jedi in druge sestavine prehrane so bržkone zelo pripravne pri izpričevanju nacionalnih oz. etničnih identitet, čeprav imamo o tej prehranski pripravnosti za potrebe naroda in narodnega relativno malo poglobljenih študij (npr. Kisban 1989; Cabaccia: 1998; Ohnuki-Tierney: 1993).

v zgodovino že na samem začetku besedila je nujen zato, da bomo lažje razumeli tudi njeno vztrajnost v novih časih, ki ji niso bili več tako naklonjeni kot prejšnji, v časih, ko je nova oblast črpala svojo legitimnost iz zmagovite vojne in revolucije. Naj na tem mestu iz zgodovine prebudimo duha, ki je revoluciji poklonil najbolj duhovne, pa tudi mesene besede: “Ljudje delajo svojo lastno zgodovino, toda ne delajo je, kakor bi se njim zljubilo, ne delajo je v okoliščinah, ki so si jih sami izbrali, temveč v okoliščinah, na kakršne so neposredno zadeli, kakršne so bile dane in ustvarjene s tradicijo. Tradicija vseh mrtvih pokolenj leži kakor mora na možganih vseh živih ljudi.” (Marx 1979: 452) Poglejmo torej, kako je kranjska klobasa “vseh mrtvih pokolenj” ležala “kakor mora na možganih vseh živih ljudi” v časih revolucionarnega zanosa in ponosa?

Raziskovanje pomenov kranjske klobase in dialektike družbenih in kulturnih sprememb, v katere so ti pomeni vpisani, smo zastavili kot nekakšen gosti opis (*thick description*). Kranjska klobasa torej ponuja nekakšen gosti ali gostobesedni⁷ opis slovenske družbe in kulture, če precej svobodno in bržkone tudi neokusno recikliramo ta Geertzov (1973) pojem. A vendarle, kranjska klobasa v tem besedilu kot seveda tudi širše v družbi in kulturi ni zgolj nekakšno ogledalo, ki zrcali družbene, kulturne in druge fenomene. Je, kot bi vztrajal Daniel Miller (1987), samosvoja, enkratna stvar, fenomen ki ne le odslikava, ampak tudi ustvarja, sooblikuje družbo in kulturo.⁸

A vrnimo se k gosti, gostobesedni kranjski klobasi, ki ne polni želodcev, ampak masti besede. Kranjska klobasa se torej ne uživa le med zobmi, ampak tudi v jeziku. In temu uživanju kranjske klobase v jeziku,⁹ tem madežem kranjske klobase na časopisnem papirju bomo posvetili to navidez kratkočasno besedilo, ki pa ima mnogo obilnejšo ambicijo: na novo odkriti zgodovino nas samih. Na novo odkriti zgodovino nas samih? Sidney W. Mintz (2010: 311) knjigo, ki jo velja prebrati, zaključuje: “Ko enkrat razumemo razmerje med blagom [torej kranjsko klobaso] in osebo, na novo odkrivamo zgodovino nas samih.” V družbi z gostobesedno klobaso, ki je mastila, packala časopisni papir, odkrijmo torej zgodovino nas samih.

⁷ “Gostobesedni opis” je prevod, ki ga predlaga Rajko Muršič.

⁸ Seveda to besedilo nima neposredne ambicije po konceptualiziranju materialne kulture kot sestavnega, konstitutivnega elementa družbene reprodukcije. Zelo koncentriran pregled “spreminjajočih se perspektiv pri preučevanju materialne kulture v Evropi” ponuja Thomas Schippers (2002), ki pa povsem izpušča v sodobni antropologiji vse bolj uveljavljene in popularne študije materialne kulture, v veliki meri zasnovane znotraj institucije University College London (in z angažmajev zgoraj omenjenega Daniela Millerja) ter popularizirane z revijo *Journal of Material Culture*.

⁹ Ko govorimo o uživanju (kranjske klobase) v jeziku ne moremo mimo Barthesovega dela *Užitek v tekstu* (2013), v katerem razlikuje med *plaisir* (v slo. prevodu omenjenega dela užitek) in *jouissance* (v slo. prevodu naslada), ki ji je francoska misel pod vplivom psihoanalize pripisovala veliko pomembnost. *Plaisir* je, zelo svobodno in ekspresno servirano, povezan z označevalnimi strukturami, ki omogočajo subjektu njegovo prepoznavanje. *jouissance* pa prinaša pretres teh struktur.

“Naš delavec se ob proslavah ne more več zadovoljiti s tradicionalno kranjsko klobaso”

158

No, že na začetku pribijmo! Kranjska klobasa se je na veliko, na dolgo in široko tako in drugače uživala tudi v časih popackanih z revolucijo.¹⁰ V glasilu, s katerim smo zalomili v to poglavje, “glasilu socialistične zveze delovnega ljudstva občine Velenje” *Šaleškem rudarju*, dobra tri leta kasneje beremo tudi o “smučarskem pikniku”, ki ga je organiziral rudarski šolski center in na katerem so “poleg ‘uradnih’ tekov [...] priredili še tekmovanje v ‘slalomu’ z lovljenjem kranjskih klobas” (Šaleški rudar, 11. 2. 1972). Kot lahko okusimo v vsemogočih časopisnih besedilih iz časov zagledanih v revolucijo, kranjska klobasa se je uživala na vsemogočih srečanjih,¹¹ tekmovanjih,¹² sejnih,¹³ smučiščih,¹⁴ tombolah¹⁵ (tudi kot nagrado)¹⁶, sindikalnih izletih,¹⁷ krvodajalskih akcijah,¹⁸ športnih prireditvah,¹⁹ gasilskih veselicah,²⁰ kopalščih,²¹ v toplicah,²² vsemogočih gostilnah itd. Ko je “turistična izvidnica” – novinarka Dolenjskega lista v “26 gostilnah, hotelih in restavracijah med Kolpo, Krko in Savo ob začetku glavne turistične sezone” odkrivala “pomanjkljivosti našega gostinstva”, so “v večini obiskanih gostišč kot prvo jed ponujali kranjske klobase in zrezke. In če bi jih povsod poizkusila, bi se mi nedvomno zamerile do konca dni”. Prispevek je naslovlila “Ne omenjate mi klobas in zrezkov”. (Dolenjski list, 11. 7. 1968)

In uživalo se jo je bržkone v nezanemarljivih količinah. Samo Kolodvorska restavracija v Zidanem mostu je “preko sezone proda[la] potnikom toliko kranjskih klobas, da bi bila sestavljena veriga dolga preko 14 kilometrov”. Prispevek, ki nosi naslov “14 kilometrov klobas” priča o tem, da je v času revolucije kvantiteta premagovala kvaliteto in da je bil to tudi čas pospešenega tekmovanja in merjenja mišic med narodi oziroma državami.²³ In k mišični masi so seveda svoje dodale tudi kranjske klobase: “Anglež George Browne, ki je pred nedavnim postavil

¹⁰ Analiza takoimenovanih nacionalnih jedilnikov namreč pogosto pokaže, da so ti precej oddaljeni od dejanskih prehranjevalnih praks ljudi (cf. Ashley idr. 2004: 76–78; Zevnik, Stanković 2010). Seveda pa nekatere študije kažejo na nasprotno, na primer riž med Japonci je tako osnovna, vsakodnevna hrana kot tudi osrednji nacionalni kulinarčni simbol (Ohnuki-Tierney 1993).

¹¹ Recimo na srečanju dolenjskih invalidov (v pasulju) (Naša skupnost (Grosuplje), 1989, št. 9).

¹² Npr. na velenjskem občinskem tekmovanju prve pomoči (Naš čas, 29. 9. 1983).

¹³ Recimo na avtomobilskem sejmu pod Urhom (Problemi, 1984, št. 2/3).

¹⁴ Recimo na Dolah, kjer so dišali še “sendviči, hrenovke, hod dog itd.” (Glasilo občanov: glasilo Skupščine občine Litija, 1981, št. 11/12).

¹⁵ Občinski poročevalec, 11. 10. 1983.

¹⁶ Npr. kot “praktična nagrada” kolesarskega društva Kamnik (Kamniški občan, 1984, št. 11).

¹⁷ Novi tednik, 11. 10. 1979.

¹⁸ Tržiški vestnik, 1. 3.1957.

¹⁹ Npr. srečanje s Partizanom Tržič, Loški razgledi 2000.

²⁰ Problemi, 1982, št. 223/224.

²¹ Npr. Novi tednik, 25. 6.1987.

²² Npr. v Ptujskih toplicah, ob “hot-dogu, pomfritesu, enolončnicah” (Tednik, 23. 4. 1981).

²³ Spomnimo se npr. šal, v katerih jo je najbolje odnesel Jugoslovan.

svetovni rekord, ko je pojedel v dveh dneh 104 in pol klobas, ali če je klobasa dolga 10 centimetrov (računajmo, da so gostinci v teh zadevah skromni!), je to 10 in pol metrov klobas. Ubogi Browne bi moral hudimano opletati, če bi se spravil na klobase, ki jih čez sezono prodajo v kolodvorski restavraciji. O rezultatu ne dvomimo, eno bi bilo jasno: nekdo bi požrl nekoga.” (Celjski tednik, 27. 8. 1965)

Kot so velevali novi časi – časi dandanes nenavadnih narodnih bratovščin, jo nismo našli le v družbi kislega zelja, ampak tudi v objemu *srbskega* fižola. Kot so spet velevali novi časi – konzervirano in sterilizirano: “Kolektiv Živilske industrije ETA je začel letos pospešeno izdelovati gotova jedila z mesom. Vse jedi so konzervirane v pločevinkah in sterilizirane. V ETI so pripravili devet vrst gotovih jedi, in to polnjeno papriko, segedinski golaž, piščančevo obaro, ričet, čufte, srbski fižol s kranjsko klobaso, sarmo, kislo zelje s kranjsko klobaso in srbski fižol s hamburško slanino. Vse jedi so pripravljene na olju in ustrezajo okusu slovenskega potrošnika.” (Kamniški občan, 1974, št. 6).

159

No, najde se tudi na bolj posvečenih krajih in priložnostih, recimo na “pohodu po poteh 14. divizije”: “Mladi so se najprej postavili v dolgo vrsto pred šolsko kuhinjo, kjer je vsakega čakala kranjska klobasa, velik kos kruha in topel čaj. Mnogi so se kar dvakrat postavili v vrsto. Po krepki malici jih je v prosvetnem domu pozdravil tajnik zveze borcev Zavodnje in član predsedstva SRS Franc Šmon ter jim spregovoril o bojih Štirinajste.” (Naš čas, 20. 2. 1976) In tudi “veselo nasmejani predsednik republike maršal Tito” je bil z njo postrežen: “V torek, 2. maja, je ob 18. uri zavila z avtomobilske ceste v Trebnje kolona avtomobilov in se ustavila pred znano gostilno Špringer. Iz avtomobilov so izstopili veselo nasmejani predsednik republike maršal Tito, predsednik Ljudske skupščine LRS Miha Marinko, generalni podpolkovnik Milan Zeželj in organizacijski sekretar CK ZKS Ivan Maček. Manjše število ljudi na cesti je v hipu spoznalo tovariša Tita; navdušeno so ga začeli pozdravljati. Najbolj presenečena je bila mati z otrokom v naročju; maršalov avtomobil se je ustavil tik ob njej, tovariš Tito je izstopil in pobožal otroka. Gostje so odšli na gostilniški vrt, kjer jim je Špringerjeva postregla z domačo salamo, s kranjskimi klobasami in pristnim dolenjskim cvičkom.” (Dolenjski list, 11. 5. 1961)

A vendarle, novi časi kranjski klobasi niso bili tako naklonjeni kot stari predrevolucionarni (glej Mlekuž 2013; 2014). Še vedno je zelo priročen označevalec za slovenstvo, narodni simbol ali slovenska kulinaricična zastava, čeprav v bistveno bolj okrnjeni oziroma zadržani meri kot v predhodnem obdobju. Nastopilo je namreč obdobje zapovedanega napredka, ko je bilo tako imenovanim tradicijam pogosto namenjeno, da se jih pozabi (glej Vodopivec 2006: 425; Gabrič 2005: 900–904). In kranjska klobasa je bila, kot med drugim preberemo v članku s podnaslovom “Odlomki iz govora sekretarja OK ZKS Ljubljana Moste-Polje na proslavi 29. novembra v Saturnusu” in naslovom “Praznujemo” v časopisu *Naša skupnost*, “tradicionalna reč”. Mimogrede, smo v časih, kot poudarja Bernard Nežmah (2013: 285, 280), ko “novinarstvo ni avtonomna profesija, ampak transmisija vladajoče politike”, “ko so bili mediji instrumentalizirani kot ideološki aparat komunistične partije”, ko je medijem bila zadana naloga vzgoje socialističnega človeka: “Boj za gospodarsko in politično stabilnost se še vedno nadaljuje. Ta boj se v današnjih

razmerah kaže predvsem v zavzemanju za dosledno uresničevanje vseh družbeno dogovorjenih obveznosti in nalog. V tem boju pa smo včasih nedosledni, kar ni dobro. Kaj se nam dogaja te dni, kljub resnemu opozorilu tovariša Tita na večjo racionalnost pri trošenju družbenih sredstev. Prav je, da proslavljamo pomembne jubileje, da poudarjamo naše dosežke. Vendar bi bilo možno organizirati vsebinsko globoke proslave tudi brez pretiranega zunanjega blišča in razkošja tako, kot ste to napravili v Saturnusu. Najbrž je razumljivo in prav, da se naš delavec ob proslavah ne more več zadovoljiti s tradicionalno kranjsko klobaso in steklenico piva, saj smo iz leta v leto bogatejši. Lahko pa bi se to naše bogastvo, namenjeno proslavam, koristneje vračalo tistim, ki so ga ustvarili, če bi se pri organizaciji proslav odrekli škodljivemu potrošništvu ali celo razsipništvu.” (Naša skupnost (Ljubljana), 1978, št. 12) Torej klobasa, ki sodi zraven steklenice piva in ne zraven izbrane vinske kapljice, kot bomo videli nekaj desetletij kasneje. Klobasa, ki ne more zadovoljiti več niti delavca – kaj šele kuharskega mojstra, *chefa* v prestižni restavraciji z Michelinovimi zvezdicami (ob izbrano vinsko kapljico in v kuhinje priznanih slovenskih kuharjev jo med drugim postavi knjiga Janeza Bogataja (2011)). Postala je poulična hrana, hrana iz plastičnih kioskov in bifejev,²⁴ *fast* ali *junk food*, kot pričajo številne časopisne novičke o odprtju bifejev in kioskov, o njihovi ponudbi idr. Doživela je torej degradacijo, padec na statusni lestvici, z dobro mero pretiravanja in dramatizacije: iz elitne družbe posvečenih je bila vržena med delavce, plebejce, rajo (kar je mimogrede grenko okusilo veliko jedi).²⁵

²⁴ Npr. Celjski tednik, 17. 10. 1968; Naša skupnost (Ljubljana), 1981, št. 6.

²⁵ Statusna, razredna in druga dinamika jedi je dobro opisana v številnih knjigah. Na tem mestu omenimo le dve, postreženi tudi slovenskemu bralcu: juha *mulligatawany* (Roy 2010) in sladkor (Mintz 2010). Širši pregled sprememb prehranjevalnih praks v zelo dolgem časovnem loku pa ponuja Montanari (1998).

RAJEVNIH SKUP

ZELENA JAMA

● Razbremenil trgovino

Ze prevečkrat smo iz naše KS poročali o slabi preskrbi. Tokrat pa pomembna vest o novem kiosku ob križišču Kavčičeve in Pokopališke ceste. Za tople hrenovke in klobase ga je odprl Ruzdija Gromilovič, Zelenojamčan iz Poljedeljske ceste 13.

»Bral sem o problemu oskrbe v naši KS. Poznam napore Zelenojamčanov za izboljšanje in odločil sem se. Čeprav sem se krepko zadolžil, sem po prvih tednih poslovanja kar zadovoljen. Nudim topli sendvič s kranjsko klobaso po 20 dinarjev, s hrenovko pa po 15 dinarjev. Po želji pa dodam gorčico ali ajvar.«

“Nudim topli sendvič s kranjsko klobaso po 20 dinarjev”. Kiosk “Zelenojamčana” Ruzdija Gromiloviča (Naša skupnost (Ljubljana), 1981, št. 6)

Odnos novih časov do preteklosti in dediščine je bil, kot piše Peter Vodopivec (2006: 245), “skrajno omalovažujoč in mačehovski”. “Vse kar je spominjalo na dosežke prejšnjih dob, meščanske in aristokratske vrednote [...], je bilo sumljivo in nezaželeno.”²⁶ Tudi kranjska klobasa je, vsaj po mnenju sekretarja, “spominjala na dosežke prejšnjih dob”, bržkone tudi na “meščanske in aristokratske vrednote”, zato je bila “sumljiva in nezaželena”. In ne le to, upirala se je zapovedanemu napredku in ambiciozni industrializaciji: “Z besedo “Tschusch” označujejo koroški sodeželani njim neljube Slovence. Zanimivo je ob vsem tem, da se povprečen socialno

²⁶ Oblasti poškodovanim kulturnozgodovinskim spomenikom, načetim grajskim, meščanskim in cerkvenim poslopjem praviloma niso posvečale pozornosti. Pregarjale so tudi razne meščanske običaje in dotlej priljubljene oblike meščanskega življenja, kot na primer mestne promenade in posedanja po kavarnah (Vodopivec 2006: 425).

saturiran malomešan pogostokrat oklepa teh predsodkov tudi potem, ko se je na primer lahko sam prepričal, če to tako poenostavim, da je Ljubljana "večja" od Celovca, da imajo Slovenci kompletno in ugledno univerzo ter povrhu še kopico drugih priznanih znanstvenih ustanov, da poleg suhe robe in kranjskih klobas v sedanjem socialističnem sistemu proizvajajo tudi avtomobile, hladilnike, pralne stroje in tako naprej." (Sodobnost, 1970, št. 11) Zapovedani napredek, ambiciozna industrializacija pa je zahtevala tudi "odpovedovanje in vztrajnost", stvari, ki imata bržkone le bore malo skupnega z užitarstvom kranjske klobase: *"Dejal je [direktor IMV, v kratkem nagovoru odbornikom], da je bil v gospodarskem razvoju Slovenije namenjen dolenski prostor proizvodnji cvička, kranjskih klobas in kislega zelja. Trmasti podgorski kovači se s tem niso strinjali in so menili, da je njihova rešitev v industriji. Zagrizli so se v delo in tovarna, ki jo ogledujemo, je plod njihovih naporov, odpovedovanja in vztrajnosti.*" (Dolenjski list, 6. 11. 1969) A vendarle, njena usoda najbrž ni bila v rokah agitpropov – komisij za agitacijo in propagando,²⁷ ni bila neposredna žrtev ždanovstva – sistema grobega vmešavanja politike v kulturo, imenovano po vodilnem Stalinovem kulturnem ideologu Andreju Ždanovu,²⁸ ni bila predmet razprav v partijskih celicah ali v posebnih komisijah, odgovornih za tisk, kulturo in šolstvo. Ob tem naštevanju oblastnega (ne)vmešavanja v kulturo je potrebno reči, da obdobje druge Jugoslavije ni bila enobarvna era konzerviranih, nespremenjenih vrednot, idealov in ciljev in s tem bržkone tudi ne podobnih ali celo enakih oblastnih pogledov na kranjsko klobaso. Kulturna politika, odnos do preteklosti, odnos do potrošništva in potrošnih dobrin ter še kaj, kar je posredno krojilo tudi odnos do kranjske klobase, ni bilo enako v letu govora sekretarja OK ZKS Ljubljana Moste-Polje na proslavi v Saturnusu (1978) ali v času nove občinske pridobitve v Občini Velenje – smučarske vlečnice (1968), če ostanemo le pri dveh znanih dogodkih (letnicah).²⁹ Toda ali je mogoče reči, da je obstajal neki konsistenten, artikuliran, jasen odnos oblasti ali še točneje "revolucionarni odnos" do kranjske klobase? Mislím, da bi bilo to neokusno pretiravanje. Kot lahko zastavimo iz dosedanjih primerov, bolj kot o negativnem odnosu socialističnih oblasti do kranjske klobase je primerno govoriti o ambivalentnosti. Kranjska klobasa, vsaj kranjska klobasa zavita v časopisni in drug s črkami potiskan papir, obdrži veliko mero avtonomnosti, se izogne neposrednemu nadzoru in vplivu kulturne in druge politike, se izmuzne, če uporabimo Nežmahove besede (2013: 286), "modelu, ki se mu mora slediti". Bržkone ima tudi to srečo, da postane

²⁷ Agitprop je brez zakonskih pooblastil deloval kot vzporedna oblast in je imel pri odločanju o tem, kaj se bo poročalo, tiskalo, javno izvajalo, osrednjo besedo. Bil je pomembnejši od ministrstva. Oblasti se po ukinitvi agitpropa (1952) niso odpovedale nadzorovanju kulturnega življenja, ampak so iskale načine, kako manj opazno nanj vplivati. Kulturno dogajanje so skušale nato usmerjati prek komisij za ideološko delo in tisk pri socialistični zvezi, leta 1956 pa so "ideološko" komisijo ustanovili tudi pri CK ZKS (glej Gabrič 1995; Vodopivec, 2006: 434).

²⁸ Ždanovstvo se je po sovjetskem zgledu zasidrilo tudi v Jugoslaviji (Gabrič 1995: 902).

²⁹ Pregledov in analiz obravnavanega obdobja je veliko in ti seveda prinašajo tudi različne klasifikacije in interpretacije (npr. "čas graditve" (1945–52), "odpiranje v svet" (1953–63), "čas demokratizacije" (1964–73), "svinčena leta" (1974–80), "trenja in vrenja" (1980–90)). Zelo zgoščen in hkrati dovolj širok pregled, ki sega tudi izven smernic vladajoče politike med ljudi, njihove probleme, potrebe, pričakovanja, ponuja Božo Repe (1997), pri katerem smo pobrali tudi omenjeno časovno klasifikacijo.

oziroma je preveč obrobna, banalna zadeva, da bi oblast zavezana revoluciji vanjo hotela resno in rigidno ugrizniti. In še več, zdi se, da je odnos do kranjske klobase pomembnejše kot ideologija krojila banalna kulinarična sivina. Kot smo pokazali na začetku tega poglavja, je kranjska klobasa sodila v zimzeleni repertoar socialistične prehrabene enoličnosti – bila je eden od členov v tisti 14 kilometrov dolgi verigi klobas, ki je polnila vedno bolj novega željne socialistične želodce (cf. Luthar 2006). Seveda moramo biti pri takih posploševanjih previdni – čas po letu 1945, kot že rečeno, ni bil monolitno ekonomsko, dobrin željno in še kakšno obdobje, kot govori tudi ta članek o razvoju kmetijstva iz “lačnega” leta 1947 (Čepič 2005): “*O živini moraš govoriti res s spoštovanjem: goveje meso je še redek gost na naši mizi, mamici se pa tako hudo hoče predobre goveje juhice. In slavna kranjska klobasa, kako si bila majhna in redka in – rekel bi – oskrunjena: ihaha in mule in stare krave so onečaščale tvoj sloves. Jajce, kokoš in piška, pa mila muzika iz davnih časov. Mleko pa le za dojenčke in stare ljudi.*” (Koledar Družbe sv. Mohorja, 1947)

A vendarle, kot smo pokazali s primeri, kranjska klobasa se zlahka znajde v jeziku in v retoričnih figurah oblastnikov. Torej služi političnim interesom in ciljem in se tako podreja potrebam revolucije – kot metafora za pretekle čase, za tradicije, ki ležijo “kakor mora na možganih vseh živih ljudi.”

Na pomenski ravni imamo torej v odnosu do kranjske klobase, če si pomagamo z Raymondom Williamsom (1998), dve bolj ali manj nasprotujoči si poziciji: residualno, ki pomene kranjske klobase črpa iz predhodnih obdobij (tu je najpogosteje označevalec za slovenstvo in vsemogoče v slovenstvo namakane reči ter je največkrat vrednotena pozitivno), in nastajajočo, ki ji dodaja nove pomene (predvsem kot označevalec za pretekle čase, “tradicije”, in je praviloma, čeprav ne vedno, vrednotena negativno).³⁰ Ti dve nasprotujoči si poziciji postavljata nova vprašanja, dileme, dihotomije. Kranjska klobasa je v veliki meri bila vsaj v obdobju prve Jugoslavije asociirana z meščanstvom in kmetstvom (glej Mlekuž 2014), ki sta bila v času socialistične glorifikacije delavstva ignorirana in zavračana. In tudi povezava kranjske klobase s slovenstvom in na drugi strani socializma z internacionalizmom, ki pa je bil v Sloveniji precej bolj nacionalno zazrt (glej Vodopivec 2006), odpira nova vprašanja in dileme, ki jih na tem mestu ne bomo problematizirali.

A še veliko pogosteje kot metafora, označevalec za to ali ono reč, je kranjska klobasa enostavno vržena v novice ali novičke obskurnih, bizarnih dogodkov tipa “smučarski piknik”, na katerem smo lahko občudovali tudi “*tekmovanje v ‘slalomu’ z lovljenjem kranjskih klobas*” (Šaleški rudar, 11. 2. 1972), “*40 ur nogometa v Ločah*” (Novi tednik, 28. 7. 1977), ali “spretnostne vožnje motoristov AMD Novo mesto”, na katerih so se obiskovalci “najbolj zabavali ob izhodu motorista pri

³⁰ O razliki med residualnim in nastajajočim Raymond Williams pravi naslednje: “Z ‘residualnim’ mislim, da nekatere izkušnje, pomene in vrednote, ki jih ni mogoče potrditi ali izraziti v pojmih dominantne kulture, kljub temu doživljamo in prakticiramo na podlagi prežitka – tako kulturnega kot tudi družbenega – kakšne predhodne družbene formacije.” (Williams 1998: 239) Naj samo dodam, da je residualna kultura kljub običajni relativni odmaknjenosti od dominantne kulture, v konkretnih dejavnostih lahko inkorporirana vanjo. “Z ‘nastajajočim’ mislim, prvič, da nenehno nastajajo novi pomeni in vrednote, nove prakse, nove označitve in izkušnje. Toda pri tem gre za dosti zgodnejši poskus inkorporiranja prav zato, ker so del – vendar ne definiran del – učinkovite sodobne prakse.” (Williams 1998: 239)

nagradnem krogu, na katerem je visela kranjska klobasa” (Dolenjski list, 4. 10. 1956), v vsemogočih obskurnih, bizarnih občinskih, stanovskih, društvenih idr. glasilih. Torej časopisna usoda ji največkrat nameri obskurne, bizarne vloge. No, največkrat še ne pomeni vedno. A tudi ko se v kranjsko klobaso usmerijo žarometi močnejših medijskih luči, ni v vlogah, ki smo jih bili vajeni pred letom 1945 (glej Mlekuž 2013; 2014). No, tudi to ne bo povsem držalo, tudi novi časi ji nemalokrat namenijo medijsko odmevnejše vloge; čeprav povsem drugačne kot v predrevolucionarnih časih: *“V celjski bolnišnici se je zastrupilo in obolelo 35 oseb, bolnikov in uslužbencev, ki so jedli kranjske klobase, izdelek podjetja “Planina”. Izdelek je šel v prodajo brez predhodnega odobrenja in pregleda.”* (Celjski tednik, 9. 3. 1956) Zastrupitev je dobila mesto tudi v rimah – ki jih bržkone lahko beremo tudi kot cinični humor, v časih, ko se novinar praviloma ni upal izraziti kritike in jo je zato zavil v literarne metafore (glej Nežmah 2013: 286) – v *Celjskih novicah* pod naslovom “Pokvarjena roba”:

164

*“Planina”, oj “Planina”,
le k tebi vleče me srce,
klobasa in slanina
mi tvoja draga je čez vse!
Le včasih pa klobasa
ti brez kontrole uide v svet,
ker je premalo časa
za njenih kvalitet pregled. Zato pa kdaj zgodi se
prijateljem kranjskih klobas,
da kruto zavrti se
jim črevo v žalostni dokaz. Ne le “planinskih”, tudi
še drugih je nemalo zgag,
da človek se le čudi,
kako da ni ga vzel še vrag.
Zato mora imeti
potrošnik vedno nos s seboj
in jetrni pašteti
ne sme zaupati takoj.
Povohati mu treba
je kašo, olje, sol in sir
in tudi moko hleba,
da nič potem ne bo zamir.
A naš laboratorij*

živliski je na delu zdaj

in takih grenkih storij

gotovo bo že kmalu kraj. (Celjski tednik, 16. 3. 1956)

No, tudi mi postavimo kraj takim grenkim storijam in naslednje poglavje začnimo z malo bolj okusnim madežem.

“Ste tudi vi za kranjsko klobaso?”

Usoda kranjske klobase je torej bila, vsaj po mnenju oblasti oziroma enega od trobil oblasti – sekretarja OK ZKS Ljubljana Moste-Polje, da se jo pozabi. Bila je stvar tradicij, ki ne morejo več zadovoljiti delavca. A vendarle, bila je dobra, okusna, slastna stvar tradicij, v času, ko se je bilo treba, če ponovno uporabimo besede sekretarja OK ZKS Ljubljana Moste-Polje, “odrekati škodljivemu potrošništvu ali celo razsipništvu”.³¹ Kranjska klobasa se tako pogosto znajde v vsemogočih nostalgичnih spominih, obujanju mastne preteklosti:³² *“Celo življenje smo se mučili na tem kamenju, zdaj, na stara leta, pa dobivam po petnajst tisoč starih dinarjev za nekakšno starost. S tem denarjem ne smem niti v mesto, kaj šele, da bi si človek še kaj privoščil kot v starih časih, ko smo šli na golaž ali kranjsko klobaso in na liter vina, volji pa so čakali v senci pod kostanji pri Windischerju v Kandiji ali pri Malenšku v Črmošnjicah.”* (Dolenjski list, 12. 6. 1975)

165

Odnos novih časov do kranjske klobase je torej zakuhal – vsaj za vrednote revolucionarnega duha – “neprimerne”, “neljube”, “reakcionarne” reakcije. In ena od takih reakcij je (bila) nostalgija – sladek, s klobaso zabeljen spomin na stare čase: *“Vsak narod ima svoje posebnosti in turisti, ki prihajajo k nam, se tudi zanimajo za naše posebnosti. Med take spadajo jedi in pijače, saj vemo, da vsak človek rad kaj dobrega poje in popije. / Dolenjska je znana po svojih hribskih, po vinskih hramih, po cvičku (ne ponarejenem), pa tudi po kranjskih klobasah. Kranjska klobasa, posebno suha, je še danes pojem za nekaj dobrega. Če si šel pred vojno v Avstrijo ali Italijo, si dobil v marsikateri delikatesni trgovini kranjske klobase, ki so bile označene s plombo izdelovalca. Po takih klobasah še danes sprašujejo. No, pa tudi kakšen Ljubljančan, ki gre čez nedeljo malo na oddih na Dolenjsko, bi si jo rad privoščil. In ali ni že samo po sebi razumljivo, ko prideš v zidanico ali domačo gostilno, da stoji poleg vrča cvička hlebec domačega črnega kruha in doma izdelana suha klobasa! To z “andohtjo” režeš na tenke rezine, prigrizuješ s kruhom in zaliješ s pristnim cvičkom. / In prav iz slovesa, ki ga ima še danes kranjska klobasa, bi si morali “kovati denarce”, posebno sedaj, ko moramo misliti na vse možnosti pridobivanja in ko delamo šele začetniške korake v našem zelo primitivnem turizmu. / Danes se adcer prodajajo “kranjske klobase”, toda to so kranjske klobase samo po obliki, daleč od tistih, kakršne so izdelovali*

³¹ Druga polovica sedemdesetih let je še poudarila razkorak med politično garnituro, ki se je samopotrjevala z velikimi manifestacijami in političnimi rituali, in na drugi strani pridobljeno svobodo mlajše generacije (v oblačenju, glasbi, obnašanju, spolnosti) ter potrošniško mrzlico ljudi, ki so se odpravljali na nakupovalne izlete v zamejske trgovine (glej Repe 1997: 341, Vodopivec 2006: 464-489).

³² Spomin in hrana sta zelo tesno in kompleksno prepletena, kot je mojstrsko prikazal Proust in seveda tudi nekatere znanstvene študije (npr. Sutton 2001).

nekoč. V resnici le redko dobiš dobre, in to pri kmetu ali zasebnem gostilničarju, ki si je pogosto pridobil sloves prav z njimi. / Kranjskih klobas ni mogoče izdelovati na industrijski način, pač pa le na obrtniški, zato jih mesarska podjetja ne izdelujejo. Tak način izdelave je sicer dražji, toda za kaj dobrega ljudje radi odrinejo nekaj več. Ni vseeno, iz kakšnega mesa jih ješ in kakšne začimbe daš vanje. Prava klobasa je izdelana iz mesa domačih prašičev, dolenjskih belih ali pasastih, ki so krmljeni s kmetijskimi pridelki in pomijami, torej po domače. / Ni dvoma, da bi bilo za te izdelke dosti odjemalcev doma in v tujini. Dolenjska pa ima za izdelavo klobas vse pogoje: tradicijo, dobre domače prašiče in krmsko bazo zanje, po celi Dolenjski pa je dovolj malih mesarskih podjetij. Začeti bi morali načrtno izdelovati samo standardne klobase ter jih tudi zaščititi.” (Dolenjski list, 20. 4. 1967)

166

V prispevku “Ste tudi vi za kranjsko klobaso?” lahko seveda okusimo več kot samo nostalgijo. Nostalgija kuha željo in voljo po *biznisu*, ki je, mimogrede, v času Kavčičeve bolj odprte in tržno-konkurenčne gospodarske politike 1967–72 bila bolj politično in družbeno sprejemljiva kot dobro desetletje kasneje v času govora sekretarja OK ZKS Ljubljana Moste-Polje, torej v času t. i. “svinčenih let” (glej Repe 1997: 341; Vodopivec 2006: 408–421). In v tej zakuhi se najde poleg dobre mere tradicij, ki ležijo “kakor mora na možganih vseh živih ljudi”,³³ tudi mera vizionarstva. Trditev, da “kranjskih klobas ni mogoče izdelovati na industrijski način, pač pa le na obrtniški”, še lahko razumemo kot “reakcionarno” reakcijo ali kot še v ustih prisoten slab okus “Planinine” pokvarjene robe, mnenje – “začeti bi morali načrtno izdelovati samo standardne klobase ter jih tudi zaščititi”, pa postane meso slaba štiri desetletja kasneje, v povsem drugih časih, ki kranjski klobasi namenijo posebno pozornost.

Kranjska klobasa se znajde tudi v političnih provokacijah, recimo v ironičnem in sarkastičnem “predlogu scenarija za proslavo dneva mladosti” z naslovom “Piva in klobas v imenu ljudstva” v provokativni *Tribuni*.³⁴ Mimogrede, smo v drugi polovici osemdesetih – dvajset let po vizionarsko-reakcionarnem vprašanju-besedilu “Ste tudi vi za kranjsko klobaso?” in devet let po govoru sekretarja OK ZKS Ljubljana Moste-Polje na proslavi v Saturnusu – ko revolucionarni napuh po štirih desetletjih doživlja tudi ali predvsem s strani t. i. “mladinskih medijev”³⁵ ali “alternativnih medijev” boleče klofute in udarce (glej npr. Gabrič 2005a: 1158–1164; Vodopivec 2006: 464–489): “Ljudstvo se začne zbirati pred stadionom kakšne pol ure pred pričetkom slovesnosti in vsak dobi v roke klobaso (ker je prireditev v Beogradu, naj bodo klobase turške-čevapčiči, saj bi v primeru kranjskih klobas lahko nekateri predstavniki imeli v mislih še eno slovensko provokacijo ali celo nacionalistični izpad) in vrček piva (na

³³ Navezovanje na tradicijo, dom in na sestavine vaškega življenja v predindustrijski dobi je produkt modernosti, ki dejansko uniči tradicijo, a jo s tem v epistemološkem smislu šele ustvari (Anttonen 2005: 13).

³⁴ Leta 1982 se je začela oblikovati neformalna zveza mladinskih medijev (*Tribuna, Katedra, Radio Študent* in *Mladina*), ki je skupno delovala v smeri izmikanja partijskim direktivam, strmela k širjenju meja svobode govora in rušenju družbenih tabujev, ki so prinašali odstranitev urednikov in sodne zaplembe (Nežmah 2013: 337, 343).

³⁵ Termin “mladinski medij” v tem primeru ne smemo razumeti kot mladostniški poskus novinarstva, ampak kot paralelni medijski sistem, ki se je izmikal pisanju po partijskih smernicah in direktivah in je težil k bolj avtonomnemu in kritičnemu novinarstvu (Nežmah 2013: 347).

slivovko ne bi ciljali, ker je na mladinskih prireditvah prepovedano točiti alkohol), s čimer bi zasedli svoja mesta na stadionu popolnoma poljubno, paziti bi morali le, da ne zasedejo častnih lož, na katerih bi sedeli pomembni predstavniki, funkcionarji in razsodniki, ki morajo biti popolnoma vidni celotni množici, saj bo njihova vloga odločilnega pomena za celotno prireditev.” (Tribuna, 1986/1987, št. 14)

Problematiziranje Titovih štafet in spektakularnih rojstnih dnevov pokojnega predsednika (dnevi mladosti) je leta 1983 načela *Mladina* in to zbadanje bahavih veledogodkov je polnilo strani kritičnih mladinskih revij skozi osemdeseta leta (Vodopivec 2006: 459). Kranjske klobase so tu seveda uporabljene kot sredstvo provokacije, ponovno torej služijo ideološkim interesom in ciljem, čeprav precej drugačnim kot recimo na proslavi 29. novembra v Saturnusu sekretarju OK ZKS Ljubljana Moste-Polje. Pisici *Tribune* bržkone do njih ne gojijo velikih simpatij, kot lahko preberemo v drugem *Tribuninem* članku, v nekakšni stilistično ambiciozni reportaži, “intimnem” doživljanju Amsterdama: “74 guldnov v moji denarnici. Živela revščina! Nizozemci se mi zdijo kot trop razgretih kmetov, z njihovo kmečko mužiko in pivom. Sirtaki z jodlanjem na holandski način. Morda manjkajo le kranjske klobase in zelje. Ills sont moches, Amsterdam. A’Dam, a’dam? vonj po dreku in čiki po tleh.” (Tribuna, 1984/1985, št. 3)

In ostanimo še nekoliko v tujini.

“Predstavniki jugoslovanskega režima, ki je protislovenski in proti katoliški, načrtno ali ignorantsko predstavili višek slovenske kulture v polkah in kranjskih klobasah”

Če je kranjskim klobasam marsikaj težilo v domovini, se jim ni hudega godilo v tujini. Vsaj ne v tisti tujini, kjer revolucija ni zmagala in/ali kamor se je bežalo pred revolucijo. A tudi v tujini te “pristine slovenske dobrote”, kot jih postreže list, ki mu bomo posvetili večino tega poglavja (npr. Slovenska država, 1970, št. 7/8), niso junakinje le hvalnic in podobnih na dušo-pihajočih žanrov, ampak krepčajo tudi bolj angažirano, politično besedogradnjo. V časopisu *Slovenska država*,³⁶ podnaslovljenem “FOR A FREE SLOVENIA”, ki ga je izdajala Slovenian National Federation of Canada ali Slovenska narodna zveza, skupina protikomunističnih

³⁶ *Slovenska država* je izšla v Torontu leta 1954, prej pa je izhajala v Čikagu. Istoimenski časopis je v evropskih državah izhajal pod vodstvom dr. Cirila Žebota že od leta 1946.

borcev s programom za neodvisno in “nekomunistično” Slovenijo,³⁷ se tako znajdejo tudi v manj opevani vlogi: “Zelo važno je, kdo bo to izredno važno nalogo izpolnil v imenu Slovencev. Ali bodo to izvedli uradni predstavniki jugoslovanskega režima, ki je proti-slovenski in proti katoliški, ter načrtno ali ignorantsko predstavili višek slovenske kulture v polkah in kranjskih klobasah; ali pa bodo slovenski doprinos k ameriškemu napredku prikazale skupine in organizacije ljudi, ki jim je svoboda, slovenstvo in katolištvo tako globoko zakoreninjeno, da so za te neminljive vrednote tudi pripravljeni dati svoja življenja.” (Slovenska država, 1976, št. 2)

BLAGOSLOVLJEN BOŽIČ IN VESELO NOVO LETO 1955
ZELI VSEM SLOVENCEM IN SLOVENKAM V TORONTU IN OKOLICI

ANTON'S MEAT MARKET

Za božič in novo leto bom imel na zalogi meso pa naslednjih cenah:

„Round Steak“	1 lb. 59c	Sveža svinjska rebra	1 lb. 49c
Govaja prsa	1 lb. 15c	„Prime rib roast“	1 lb. 59c
Narezana slanina	1 lb. 49c	Narezana Bologna	1 lb. 25c
Govjeje meso za juho	1 lb. 39c	Meso za hamburgerje	2 lb. 45c

PRIPRAVLJENE IMAM TUDI PREKAJENE NADEVANE ZELEDCE, KRVAVICE IN KLANJSKE KLOBASE.

ČE VAM JE PREDALEC ALI NIMATE ČASA, SAMO
kličite RE, 0423, povejte, kaj želite in Vam bom dostavil na
dom še isti dan.

VSEM SLOVENCEM V TORONTU IN OKOLICI SE PRIPOROČA
LASTNIK:

ANTON BAVDEK
433 VAUGHAN RD. - TORONTO, ONT.
(Na vogalu Vaughan in Oakwood)

“Anton’s meat market [...] pripravljene ima [...] kranjske klobase.”
(Slovenska država, 20. 12. 1954)

³⁷ V 50. letih preteklega stoletja naj bi v Kanadi živelo okoli tri tisoč pripadnikov SPE (slovenska politična emigracija) – kot jih je označila jugoslovanska oblast, ki jih je obravnavala kot državi sovražen in nevaren element. Na splošno je bila SPE kritična do političnega režima v Sloveniji in Jugoslaviji. Priseljenci, ki so prišli v Kanado že v času med obema vojnama, so bili le v manjšini pripravljeni sodelovati s SPE. Glede na svetovni obseg ideološkega konflikta je postalo skoraj pravilo, da so se zlasti v začetku pripadniki SPE povezovali s sorodnimi skupinami tudi izven Kanade, predvsem z Argentino, Avstralijo, ZDA in nekaterimi državami zahodne Evrope. – SPE v Kanadi (znana tudi pod sintagmo *krščanska demokracija*) se sprva ni posvečala političnim vprašanjem. Kritika komunizma je bila praktično edina točka soglasja med priseljenci, ki so po vojni odšli iz Slovenije zaradi političnih razlogov; v idejah in konceptih, ki bi nadomestili politično stvarnost v tedanji Jugoslaviji, pa je vseeno prihajalo do velikih razlik. Načeloma sta izstopala dva koncepta; po prvem naj bi bila Slovenija del federativne republike oziroma monarhije, po drugem pa naj bi Slovenija postala samostojna država. Pri svojih političnih težnjah slovenski nacionalisti niso zapadli v nasilne izgrede, kot se je to zgodilo pri sicer številnejših hrvaških, srbskih in makedonskih priseljenicah. – Prihod t. i. povojnih političnih priseljencev je spodbudil nastanek političnih institucij, ki so glede na ocene zaobjele relativno malo priseljencev v Kanadi; značilno je, da je veliko članov sodelovalo v več različnih združenjih. Združevali so se predvsem okrog časopisov *Slovenska država*, glasila Društva slovenskih protikomunističnih borcev *Vestnik* pa tudi v organizaciji Zveze društev slovenskih protikomunističnih borcev Tabor, Slovenski narodni zvezi in organizaciji Slovenski dom. Zlasti Društvo slovenskih protikomunističnih borcev, ki je izhajalo iz nekdanjih domobrancev, je bilo zaznamovano z izkušnjo povojnih pobojev. Člani torontske Slovenske narodne zveze in njenega glasila *Slovenska država* so se zavzemali za politično neodvisnost Slovenije. (Strle 2009: 134–136; tudi Genorio 1989)

V zgornjem prispevku z naslovom “Bodimo ponosni, da smo Slovenci” kranjske klobase niso torej “višek slovenske kulture”. So to, kar ni “višek slovenske kulture” oziroma ne bi smel biti. No, seveda ta s strani “jugoslovanskega režima” podtaknjeni “višek slovenske kulture” ni osamljen časopisni primer izseljenskega nespoštovanja teh “pristnih slovenskih dobrot”. Tudi “antikomunistični” izseljenci v Argentini so vihali oziroma kdaj pa kdaj zavihali nos ob kranjski klobasi: “*Že samo dejstvo, da so zdomstvo začeli priznavati po več kot štiridesetih letih in ga ločevati od folklornega slovenstva s kranjsko klobaso, kislim zeljem in potico, ter ga sedaj priznavajo kot organizirano pluralistično skupnost, ki ji je bistveno slovenstvo in krščanstvo v svobodi, je postalo zaskrbljajoče za oblastnike v domovini.*” (Meddobje, 1990, št. 1/2) A vrnimo se v *Slovensko državo*, torej v Kanado. V članku z naslovom “Beseda o slovenski izseljeniški matici”, o tej za pisce *Slovenske države* zelo neljubi ali še točneje osovraženi organizaciji beremo: “*Njej je prvenstveno na tem, da izvaža partijsko ideologijo; preoblečen magari v kranjske klobase. V tujini so ljudje zelo občutljivi za to.*” (Slovenska država, 1979, št. 8/9) A seveda, pri kranjskih klobasah ni šlo le zato, da so bile del “obleke” “izvoza partijske ideologije”. Kranjske klobase so tudi, kot smo nekoliko podrobneje pokazali na drugem mestu in v drugem času (Mlekuž 2013a), nadvse materialna, mesena, banalna stvar, ki zato pogosto ni po godu čistilcem idealov, vrednot, posvečenosti. Na eni strani torej trivialnost, materialnost, samoumevnost kranjske klobase in na drugi strani njena zazrtost v svet (narodnih) idealov, čaščenj, idej. Bila je (in še vedno je) kočljiva reč, polna metafizičnih muh, ki ne vedo, katera polovica klobase jim bolj diši – materialistična ali idealistična. Lahko bi rekli, da je (bila) obdarjena z ambivalentno naravo. Je nadvse uporabna stvar, pritiče ji “fiziološka” koristnost, služi “primarnim” človeškim potrebam. A obdarjena je še z neko drugo bolj posvečeno, idealistično, zaverovano naravo, o kateri na dolgo in široko med drugim razpravljamo v tem besedilu.³⁸ “*Žebelj na glavo je zadel mladi g. Krevs. Potožil je, da ni bil niti v župniji niti v njeni šoli nikdar poučen o revoluciji, o domobranstvu o škofu G. Rožmanu. Tu naj bi ležal glavni vzrok pojemanja slovenstva. Kranjske klobase, povprečno slovensko vino, pesem, veselice, maloštevilne kulturne prireditve, vse to je premalo. Kot armenski narod z genocidom, judovski z izgonom, bi slovenski narod v diaspori mogla in morala družiti tragedija in žrtve revolucije. Vse tako bi morala biti direktno povezano z današnjim žalostnim stanjem v domovini!*” (Slovenska država, 1986, št. 1)

In vrnimo se k politični propagandi, kjer pridejo prav vsa sredstva – tudi ali še posebej kranjske klobase. Te se tako brez zadrege znajdejo tudi v drugačni – manj omadeževani, problematični, plebejski vlogi. V “Pismu iz Prlekije” Franček Ljutomerski – torej zakrinkan dopisnik iz zatamnjene domovine – takole piše bralcem *Slovenske države*: “*To je potem stanje, psihično stanje zavestnega socialističnega ustvarjalnega državljana. A propos, Samojedi! Naši predstavniki na vrhu Triglava nam često očitajo (‘nam’, to smo mi delavci in intelektualci, prekleti)*

³⁸ Seveda gre lahko pri tem tudi za druge momente oziroma lahko zadevo drugače interpretiramo. Na primer: kot pravi Braudel (1988: 268), užitki, pri katerih je udeleženo preveč ljudi, kmalu izgubijo svojo privlačnost.

glejte, saj vendar v življenju, 'žrtje' ni vse! Človek vendar živi tudi za ideje, bodočnost in uresničenje samega sebe! Moj bog (nikoli 'Moj Bog') uvidite, mi tudi ne moremo coprati in če enkrat ni kranjskih klobas ali pralnega praška, ne bo konec socializma! To nas potem tolaži in mi ne mislimo več na žgance (koruzne ali ajdove), hodimo z umazano srajco na delo veselo, in beremo 'Pavliho'." (Slovenska država, 1985, št. 2)

Mimogrede, tudi uredniki *Slovenske države* so nedvomno brali *Pavliho*, saj so v posebni rubriki z naslovom "Iz Pavlihe" objavili tudi tole šalo:³⁹ "*Slovenci med seboj: Ali veste, kako Gorenjec malica? Na list papirja si nariše kranjsko klobaso, potem pa namesto vilic uporablja radirko.*" (Slovenska država, 1984, št.

170

1) Zaključimo lahko, da so tudi pisci *Slovenske države* uživali kranjsko klobaso – uživali v jeziku in bržkone tudi med zobmi. No, če smo natančnejši, so bili do njenega uživanja zelo pozorni, čuteči, kot lahko preberemo v poročilu s "tradicionalnega festivala 'Karavan' v Torontu" leta 1982, kjer se je Paviljon Ljubljana "zelo uspešno predstavil širši javnosti in žel mnogo pohvalnih komentarjev številnih obiskovalcev": "*Čudno se nam pa zdi, da je tisti, ki je sestavljal slovenski jedilni list, letos pozabil na tipično slovensko potico in pa kranjske klobase, vključil pa 'shishkebab', ki so ga poleg Slovencev oglašali le še paviljoni Beograd, Skopje in Solun (ne pa Zagreb in Dubrovnik!).*" (Slovenska država, 1982, št. 7/8) Ponovno imamo torej opraviti z besedilom, ki prehitava zgodovino. Le kaj sestavlja dandanes "slovenski jedilni list"? "*Tipična slovenska potica in pa kranjske klobase*"? Paviljon Ljubljana si torej zasluži tudi pohvalo za vizionarstvo.

"Ne omenjate mi klobas"

Kaj lahko sploh rečemo o teh časopisnih madežih kranjske klobase v časih zaznamovanih z revolucijo? Da je imela kranjska klobasa pomembno mesto v reprodukciji revolucionarnega in protirevolucionarnega duha od leta 1945 pa do prihoda novih časov, novega političnega sistema, ustanovite nove države? No, to bi bilo neokusno pretiravanje. Je kranjska klobasa imela revolucionarni, reakcionarni potencial? No, predvsem je imela simbolni, označevalni potencial, bila je močno označena reč, ki je lahko pritegnila zelo različne (upo)rabe, bila je prikladna, pogosto pri roki za različne priložnosti in potrebe, med drugimi tudi, kot smo lahko okusili, za mnogotere revolucionarne in protirevolucionarne. Toda tudi s temi (pro)ti)revolucionarnimi vlogami kranjske klobase ne gre pretiravati. Odnos do kranjske klobase v času socializma je bil najbrž bolj banalno kulinaričen kot pa ideološki. "Ne omenjate mi klobas" – vzklik "turistične izvidnice" je bržkone tudi vzklik socialističnega potrošnika (s konca šestdesetih let dvajsetega stoletja) oziroma njegovega želodca, ki sicer ni bil lačen, a vsaj občasno naveličan prehrabene enoličnosti in željan novosti in novotarij (cf. Luthar 2006).

A kaj so pravzaprav uživali in uživajo Slovenke in Slovenci, ko so uživali in uživajo časopisno kranjsko klobaso, madeže kranjske klobase v slovenskem časopisju? Uživajo predvsem to, kar ta označuje. In kaj ta klobasa označuje v časih

³⁹ Mimogrede, Ben Lewis (2010: 73) ugotavlja, da so se disidenti razlikovali od ostalih nasprotnikov komunizma prav po neuporabi humorja.

zaznamovanih z revolucijo? Nedvomno označuje, kot v časih pred revolucijo, slovenstvo in s slovenstvom popackane stvari. Začne pa označevati tudi pretekle čase, "tradicije", kar "novi časi" pogosto želijo pozabiti ali kar izbrisati, a se jih včasih tudi nostalgичno sladko spominjajo. Kranjska klobasa ima več identifikacijskih točk, katerih posledica je sinkretičnost in s tem spreminjanje, napredovanje, premešanje. Kranjska klobasa torej ni (bila) zastaran identifikacijski element, temveč živa, neprestana komunikacija, pripada več rodovom, sodeluje v več tradicijah in deduje več zapuščin. Zato nikakor ni nujno, da se iz tega razvije harmoničen, nekonflikten rezultat. Če moramo z eno besedo podati odnos obdobja zaznamovanega z revolucijo do kranjske klobase, potem bo ta beseda ambivalentnost.

Lopata zgodovine je torej z revolucionarno navdahnjenim obdobjem močno dregnila tudi v klobaso, kot smo lahko brali v obdobju prve Jugoslavije, "ki ji baje ni treba peti hvalnic" (Jutro, 12. 6. 1943) – tako močno, da hvalnice skoraj povsem odpadejo z njene bleščave fasade. Simbolna, kulturna zgodovina kranjske klobase torej ni statična, ampak kontinuiran proces različnih apropiacij in neprestanega kopičenja novih reprezentacij. Semiotični konzervativizem kranjske klobase, ki smo mu bili priča v obdobju prve Jugoslavije (Mlekuž 2014), je bil pravzaprav podlaga semiotičnemu dinamizmu "revolucionarnega" obdobja – lahko bi rekli, da je bil teza za revolucionarno antitezo. No, s tem ne trdimo, da je kulturna zgodovina hrane in prehranjevanja ter drugih s hrano povezanih praks – v vseh svojih vlogah in oblačilih – dekla politične zgodovine. Politična, časovna razmejevanja so z vidika (kulturne) zgodovine hrane in prehranjevanja pogosto, kot je mojstrsko pokazal Masimo Montanari (1998), arbitrarna.

Semantična zgodovina, imaginarij, simbolni inventar, vpetost kranjske klobase v naracije, reprezentacije, rituale idr. na novo pišejo slovensko zgodovino, v kateri se srečujejo in križajo ne le politična in socialna zgodovina, temveč tudi vsemogoča kulturna zgodovina: hrana, oblast, užitek, želja, zavedno, nezavedno in še kaj. Kranjska klobasa je torej zelo priročna, nadvse užitna stvar za odkrivanje zgodovine nas samih. Že prav, le "ne omenjate mi kranjske klobase".

LITERATURA

ANTTONEN, Pertti J.

2005 *Tradition through modernity: postmodernism and the nation-state in folklore scholarship*. Helsinki: Finish Literature Society.

APPADURAL, Arjun

1981 Gastro-politics in Hindu South Asia. *American Ethnologist* 8, str. 494–511.

ASHLEY, Bob ... [e tal.]

2004 *Food and cultural studies*. London; New York: Routledge.

BARTHES, Roland

2013 *Užitek v tekstu; Variacije o pisavi*. Ljubljana: Študentska založba.

BURKE, Peter

1978 *Popular culture in early modern Europe*. New York: Harper and Row.

BOGATAJ, Janez

2011 *Mojstrovine s kranjsko klobaso – iz Slovenije*. Ljubljana: Rokus Klett.

BRAUDEL, Fernand

1988 *Materialna civilizacija, ekonomija in kapitalizem, XV.–XVIII. stoletje. Strukture vsakdanjega življenja: mogoče in nemogoče*. Ljubljana: ŠKUC: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

ČEPIČ, Zdenko

2005 Urbanizacija in življenjska raven. V: *Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije 1848–1992*. Ljubljana: Mladinska knjiga. Str. 1009–1015.

FIRTH, Raymond

1973 *Symbols: private and public*. New York: Cornell University Press.

GABACCIA, Donna

1998 *We are what we eat: ethnic food and the making of Americans*. Cambridge ... etc.: Harvard University Press.

GABRIČ, Aleš

172

1995 *Socialistična kulturna revolucija: slovenska kulturna politika 1953–62*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

2005 Kulturnopolitični prelom leta 1945. V: *Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije 1848–1992*. Ljubljana: Mladinska knjiga. Str. 900–904.

2005a Na zahodu vzhodnega sveta. V: *Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije 1848–1992*. Ljubljana: Mladinska knjiga. Str. 1158–1164.

GEERTZ, Clifford

1973 *The interpretation of cultures: selected essays*. New York: Basic Books.

GENORIO, Rado

1989 *Slovinci v Kanadi*. Ljubljana: Institut za geografijo Univerze Edvarda Kardelja.

HOBBSAWM, Eric; RANGER Terence (ur.)

1983 *The invention of tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.

JEZERNIK, Božidar

2008 Od vzpona nacije do nacionalizacije. V: *Slovensko meščanstvo: od vzpona nacije do nacionalizacije (1848–1948)*. Celovec: Mohorjeva. Str. 17–66.

KISBAN, Eszter,

1989 From peasant dish to national symbol: an early deliberate symbol. *Ethnologia Europaea* 19, str. 95–102.

LEWIS, Ben

2010 *Smeh in kladivo: o režimih, ki so pocrkali od smeha*. Mengeš: Ciceron.

LÖFGREN, Orvar

1991 *The nationalization of culture: constructing Swedishness*. *Studia Ethnologica* 3, str. 101–116.

LUTHAR, Breda

2006 Remembering socialism: on desire, consumption and surveillance. *Journal of consumer culture* 6, št. 2, str. 229–259

MARX, Karl.

1979 Osemnajsti brumaire Ludvika Bonaparta. V: *Izbrana dela v petih zvezkih. III. zvezek*. Ljubljana: Cankarjeva založba. Str. 445–574.

MILLER, Daniel

1987 *Material culture and mass consumption*. Oxford; New York: Blackwell.

MLEKUŽ, Jernej

2008 *Burek.si!? Recepti / koncepti*. Ljubljana: Studia Humanitatis.

2013 "Ostrupljanje s klobaso": nekaj ugrizov v klobčič kranjske klobase in narodnega ponosa, zviti v slovenskem časopisu od pomladi narodov do konca prve svetovne vojne. *Zgodovina za vse* 20, št. 1, str. 30–41.

2014 "Povelje mogočnega avstrijskega cesarja Franca Jožefa je hotelo podelati vse Slovence v klobase, končno smo pa vanj zavili kranjsko klobaso!": kako je kranjska klobasa kakor mora ležala na možganih Slovencev v času prve Jugoslavije. V: *Zgodovine prehrane*. Ljubljana: Zveze zgodovinskih društev Slovenije.

- MONTANARI, Massimo
1998 *Lakota in izobilje: zgodovina prehranjevanja v Evropi*. Ljubljana: Založba /*cf.
- MINTZ, Sidney W.
2010 *Sladkost in moč. Mesto sladkorja v moderni zgodovini*. Ljubljana: Založba /*cf.
- NEŽMAH, Bernard
2013 *Časopisna zgodovina novinarstva: na Slovenskem med letoma 1797–1989*. Ljubljana: Študentska založba.
- NIEDERMÜLLER, Peter
1989 National culture: symbols and reality: (the Hungarian case). *Ethnologia Europaea* 19, str. 47–56.
- OHNUKI-Tierney, Emiko
1993 *Rice as self: Japanese identities through time*. Princeton, N. J: Princeton University Press.
- REPE, Božo
1997 Čas graditve; Odpiranje v svet; Čar demokratizacije; Svinčena leta; Trenja in vrenja. V: *Slovenska kronika XX. Stoletja: 1941–95*. Ljubljana: Nova revija. Str. 95, 191, 275, 341, 373.
- ROGELJ ŠKAFAR, Bojana
2010 *Upodobljene sledi narodne identitete: zbirka risanih zapisov učencev Otona Grebena v Slovenskem etnografskem muzeju*. Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU.
- ROY, Modhumita
2010 *Made in India: eseji o razredu, spolu in kulturi*. Ljubljana: Založba /*cf.
- SCHIPPERS, Thomas
2002 Od predmetov do simbolov: spreminjajoče se perspektive pri proučevanju materialne kulture v Evropi. *Etnolog* 12, str. 125–136.
- STRLE, Urška
2009 Slovenci v Kanadi: izseljevanje skozi prizmo življenjskih zgodb. [Doktorska disertacija]. Ljubljana: Oddelek za zgodovino, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani.
- SUTTON, David E.
2001 *Remembrance of repasts: an anthropology of food and memory*. Oxford; New York: Berg.
- VODOPIVEC, Peter
2006 *Od Pohlinove slovnice do samostojne države: slovenska zgodovina od konca 18. stoletja do konca 20. stoletja*. Ljubljana: Modrijan.
- WILLIAMS, Raymond
1997 *Navadna kultura: izbrani spisi*. Ljubljana: ISH Fakulteta za podiplomski humanistični študij: SH Zavod za založniško dejavnost.
- ZEVNIK, Luka; STANKOVIČ, Peter
2010 Prilagajanja imigrantskih jedilnikov: transformacije prehranjevalnih vzorcev pri imigrantih iz drugih nekdanjih jugoslovanskih republik v Sloveniji. *Dve domovini* 30, str. 79–96.

VIRI

- Celjski tednik, 9. 3. 1956. Pokvarjeno blago in trgovina: iz preiskav živilskega laboratorija okrajnega higienskega zavoda v Celju.
- Celjski tednik, 16. 3. 1956. Celjske bodice: pokvarjena roba.
- Celjski tednik, 27. 8. 1965. 14 kilometrov klobas.
- Celjski tednik, 17. 10. 1968. 800 pečenic na dan.
- Dolenjski list, 4. 10. 1956. Šport in telesna vzgoja: spretnostne vožnje motoristov AMD Novo mesto.
- Dolenjski list, 11. 5. 1961. Predsednik republike tovariš Tito v Trebnjem.
- Dolenjski list, 20. 4. 1967, št. 16. Ste tudi vi za kranjsko klobaso?
- Dolenjski list, 11. 7. 1968. Turistični izvidnik: ne omenjate mi klobas in zrezkov.
- Dolenjski list, 6. 11. 1969. Iz IMV po novem asfaltu v Iskro v Šentjernej: plod žuljev in prizadevanj.
- Dolenjski list, 12. 6. 1975, št. 24. Lesene harfe Dolenjske.
- Glasiło občanov: glasiło Skupščine občine Litija, 1981, št. 11/12. Odslej bomo smučali na Dolah.
- Jutro, 5. 11. 1933. Na češkem vzhodu, v Pardubicah.
- Jutro, 12. 6. 1943. Naša najstarejša jed – prosena kaša. V davnini je bila obredna jed, a tudi dandanes je zelo cenjena.

- Kamniški občan, 1974, št. 6. Novi izdelki z oznako ETA.
Kamniški občan, 1984, št. 11. Družina na kolesu.
Koledar Družbe sv. Mohorja, 1947. Razvoj kmetijstva po osvoboditvi.
Loški razgledi, 2000. Dejavnost športnega društva Partizan Škofja Loka od leta 1965 do leta 1999.
Meddobje, 1990, št. 1/2. Povezava treh Slovenij: Namen, pravice, dolžnosti.
Naša skupnost (Ljubljana), 1978, št. 12. Praznujemo.
Naša skupnost (Ljubljana), 1981, št. 6. Zelena jama.
Naša skupnost (Grosuplje), 1989, št. 9. Srečanje dolenskih invalidov.
Naš čas, 20. 2. 1976. Pohod po poteh 14. divizije je pokazal, da so mladi pripravljeni na splošni ljudski odpor.
Naš čas, 29. 9. 1983. Tekmovanje ekip prve pomoči: ekipe pokazale zadovoljivo znanje.
Občinski poročevalec: glasilo občine Domžale, 11. 10. 1983. Tombola.
Novi tednik, 28. 7. 1977. 40 ur nogometa v Ločah.
Novi tednik, 11. 10. 1979. Novi prostovoljci.
Novi tednik, 25. 6. 1987. Kopali se bomo v sladki vodi.
Problemi, 1982, št. 223/224. Vrtne veselice v Ljubljani in okolici.
Slovenska država, 1970, št. 7/8. Med Slovenci: Toronto.
Slovenska država, 1976, št. 2. Bodimo ponosni, da smo Slovenci.
Slovenska država, 1979, št. 8/9. Beseda o slovenski izseljeniški matici
Slovenska država, 1986, št. 1. Med Slovenci: Toronto.
Slovenska država, 1985, št. 2. Pismo iz Prlekije: strah, pa tudi veselje sta kot povečevalno steklo ...
Slovenska država, 1984, št. 1. Iz Pavlihe.
Slovenska država, 1982, št. 7/8. Med Slovenci: Toronto.
Slovenski narod, 2. 3. 1931. Bogato založena kuharska razstava.
Slovenski narod, 25. 11. 1933. Izpod sita.
Sodobnost, 1970, št. 11. Koroški kompleks in izkušnje nekaj "neplebiscitnih" ad hoc pripisov k naši skupni zamejski tematiki.
Šaleški rudar, 20. 12. 1968. Gost ni zadovoljen le z litrom vina. Bele vode vključene v zimsko turistično poročevalno službo.
Šaleški rudar, 11. 2. 1972. Smučarski piknik.
Tednik, 23. 4. 1981. Lani 229 tisoč obiskovalcev.
Tribuna, 1986/1987, št. 14. Piva in klobas v imenu ljudstva.
Tribuna, 1984/1985, št. 3. A'dam, A'dam: Ša.
Tržiški vestnik, 1. 3. 1957. Dali smo kri, dajte jo tudi vi, bolnik čaka.

BESEDA O AVTORJU:

Dr. Jernej Mlekuž je znanstveni sodelavec na Inštitutu za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU. Je avtor dveh monografij (*Burek.si!? koncepti / recepti* in *ABC migracij*) in urednik ali sourednik štirih monografij (*Krila migracij. Po meri življenjskih zgodb, Go girls! When Slovenian women left home, Klepetavi predmeti. Ko predmeti spregovorijo o nas in drugih in Going places. Slovenian women's stories on migration*). Je glavni urednik znanstvene revije *Dve domovini / Two homelands* in urednik knjižne zbirke *Migracije*.

Z velikim apetitom raziskovalno grizlja in prebavlja različne kulturne (epi)fenomene raznovrstnih vidikov hrane in prehranjevanja ter materialne kulture.

Trenutno pripravlja knjigo z delovnim naslovom *Ostrupljanje s klobaso. Slovenska zgodovina, kot jo pišejo madeži kranjske klobase v časopisju*.

ABOUT THE AUTHOR:

Jernej Mlekuž, PhD, is a scientific collaborator with the Slovenian Migration Institute, SRC, SASA. He has authored two monographs (*Burek.si!? koncepti / recepti* and *ABC migration*), and edited or co-edited four monographs (*Krila migration. Po meri življenjskih zgodb, Go girls! When Slovenian women left home, Klepetavi predmeti. Ko predmeti spregovorijo o nas in drugih in Going places. Slovenian women's stories on migration*). He is the editor in chief of the scientific journal *Dve domovini / two homelands*, and editor of the book collection *Migracije*.

Mlekuž delights in exploring the different cultural (epi)phenomena of various aspects of food and material culture.

He is presently working on a book with the working title *Ostrupljanje s klobaso. Slovenska zgodovina, kot jo pišejo madeži kranjske klobase v časopisju*.

POVZETEK

Kranjska klobasa je od prve znane omembe v slovenskem časopisju leta 1849 pokazala simbolno stabilnost, kontinuiranost in trdnost, ki jo pri drugih materialnih objektih označenih s slovenstvom – narodnih simbolih bržkone ne bi našli. Toda tudi kranjska klobasa ni (bila) neproblematična kontinuiteta iste vsebine, ki bi se v času ohranjala v isti obliki. Še posebej, ko pridejo časi, ki stvari v veliki meri postavijo na glavo – časi revolucije. Prispevek raziskuje, kaj se zgodi s kranjsko klobaso v obdobju socializma, obdobju zaznamovanem z revolucijo, v obdobju, ko je bilo marsikaj, kar je spominjalo na pretekle dobe, nezaželeno. Kranjska klobasa je kljub pogosto negativnemu odnosu novih oblasti v delni meri ohranila simbolni, označevalni potencial. Še vedno je označevala, kot v časih pred revolucijo, slovenstvo in s slovenstvom popackane stvari. Začne pa označevati tudi pretekle čase, “tradicije”, kar “novi časi” pogosto želijo pozabiti ali kar izbrisati, a se jih včasih tudi nostalgичno sladko spominjajo. Kranjska klobasa ima več identifikacijskih točk, katerih posledica je sinkretičnost in s tem spreminjanje, napredovanje, premešanje. Kranjska klobasa torej ni (bila) zastaran identifikacijski element, temveč živa, neprestana komunikacija, pripada več rodovom, sodeluje v več tradicijah in deduje več zapuščin. Zato nikakor ni nujno, kot je pokazalo tudi obdobje druge Jugoslavije, da se iz tega razvije harmoničen, nekonflikten rezultat.

SUMMARY

Since its first mention in the Slovene papers in 1849, the “Kranjska” sausage has shown the kind of symbolic stability, continuity, and endurance that would be hard to find with other material objects identified with Slovenehood or national symbols. But even the “Kranjska” sausage has not always enjoyed unproblematic continuity of the same content – one that would have been preserved in the same form through time. In particular not when a time comes along that more or less turns everything upside down – a time of revolution. The article explores what happened to the “Kranjska” sausage in the socialist period that was marked by revolution, i.e. a period when many things which reminded people of previous times were considered unwanted. In spite of the new regime’s often negative attitude towards the “Kranjska” sausage, it partly managed to preserve its symbolic, signifying potential. It continued to be identified, as in the times before the revolution, with Slovenehood and things “smeared” with Slovenehood. But it also started to be identified with past time or “traditions”, which the “new times” often preferred to forget about or simply erase, though at times they also indulged in nostalgically sweet memories. The “Kranjska” sausage has several identification elements, resulting in syncretism and consequently in changes, promotion, and intermixture. The “Kranjska” sausage thus has not become an outdated identification element, but living, continuous communication, which belongs to several generations, participates in a variety of traditions, and has inherited several legacies. As indicated by the socialist period of the second Yugoslavia, this does not necessarily mean that the result is harmonious or conflictless.